

Voorbij de kunst

Anders kijken naar kunst met jongeren

Jobbe Holtes & Yotka Kroeze

palm|slag

© 2018 Uitgeverij Palmslag
Jobbe Holtes & Yotka Kroeze

www.onedayartist.nl
www.palmslag.nl

info@palmslag.nl

1^e druk, mei 2018
2^e druk, januari 2019
3^e druk, augustus 2022

Alle rechten voorbehouden. Niets uit dit boek mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, internet, fotokopie, microfilm of op welke andere (digitale) wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this book may be reproduced in any form by print, internet, photoprint, microfilm or any other (digital) means without written permission from the publisher.

ISBN 978 94 917 7380 8
NUR 640

Vormgeving omslag en binnenwerk
Jobbe Holtes

Illustraties
Jobbe Holtes & Yotka Kroeze

Fotografie illustraties
Yotka Kroeze

The gateway to art is not creating art, but experiencing art. [...] If experiencing art is so amazing, how great must it be to create art?

– Christoph Niemann
in *Abstract: The Art of Design*

INHOUD

VOORWOORD	10
Een andere blik op kijken	10
Uitwisseling	11
KIJKEN IS EEN ACTIVITEIT	13
Inleiding	14
Verander de werkvorm	14
Experimenteren met de vorm van aanbod	15
Verruim je blik	18
1 EEN NIEUW TIJDPERK	19
Creativiteit voor de toekomst	20
Projectonderwijs	21
Vakoverstijgend onderwijs	23
21st century skills	24
Intrinsieke motivatie	27
Bewustwording	28
2 HET ROMANTISCHE BEELD VAN KUNST	29
Directe voldoening	30
Beeldcultuur	30
Geraakt door een kunstwerk	31
Romantiek	33
Vriendschappen sluiten	33
Langer kijken	35
Jongeren motiveren voor het kijken naar kunst	35

3 JONGEREN EN KUNST	37
Cultuurliefhebbers	38
Wat zijn de regels?	39
Kijken naar populaire kunstvormen	39
Cultureel jongerenprofiel	44
4 LEREN KIJKEN NAAR KUNST	47
Aandacht voor een kunstwerk	48
Ontwikkeling stimuleren	48
Fasetheorie	49
Doelstelling	52
Esthetische ontwikkeling	56
5 KIJK OP WAARNEMING	59
Je eigen werkelijkheid	60
Gefilterde werkelijkheid	60
Bedrog	62
Diversiteit	62
Onze werkelijkheid	63
Oordeel niet te vroeg	65

6 KUNST KIJKEN	
MET EEN PERSOONLIJKE VRAAG	67
Art Based Learning	68
Leven met een vraag	68
Beleving en leven verbinden	69
Aan de slag met een kunstwerk	73
Eigen motivatie	73
Art Based Learning in het museum	74
7 KUNST KIJKEN VANUIT JE EIGEN PERSPECTIEF	79
Visual Thinking Strategies	80
Werken aan kritisch kijken	80
Drie vragen	81
Nauwkeurig geformuleerd	82
De gespreksleider	84
Ontwikkeling stimuleren	85
Ontwikkeling zichtbaar maken	88
Visual Thinking Strategies-routine	89

8 KUNST KIJKEN DOOR TE ONDERZOEKEN	93
Visible Thinking	94
Denken inzichtelijk maken	94
Routine en nieuwsgierigheid	95
Een kunstwerk bekijken	98
Doelgericht	99
Visible Thinking - Zien, denken, afvragen	102
Visible Thinking - Creatieve vragen	104
Visible Thinking - Krantenkop	106
9 BLIK OP VERBINDING	109
Ruimte om te leren kijken	110
De juiste prikkel	110
Kunst in context	113
VERANTWOORDING	114
Literatuur	115
Afbeeldingen	118
Illustraties	118
Bedankt	120

VOORWOORD

Jongeren en kunst zijn een interessante combinatie. Wispelturig, maar boeiend. Op weg naar volwassenwording willen we jongeren een bredere kennis en ervaring meegeven over wat de wereld hen te bieden heeft. Ervaren wat kunst voor hen kan betekenen hoort daar ook bij. Wat vinden ze daar zelf van? Aan de slag met creativiteit is wel lekker, maar naar kunst kijken is best saai. Om de motivatie van jongeren te prikkelen zijn we op zoek gegaan naar methoden om dichter bij de belevingswereld van jongeren te komen. We hoopten op deze manier het effect van en plezier in het kijken naar kunst te vergroten.

10

EEN ANDERE BLIK OP KIJKEN

We ontdekten dat docenten ook zoekende zijn naar nieuwe manieren om deze motivatie bij jongeren te prikkelen. Niet alleen bij het maken van kunst, maar ook bij het praten over kunst. Gesprekken tijdens kunstlessen of een museumbezoek blijven, naar eigen zeggen, vaak aan de oppervlakte. Stigma's en oordelen beïnvloeden het gesprek over een kunstwerk, waardoor er geen plaats is voor het daadwerkelijk beleven van wat men ziet. Hoe kun je dit gesprek diepgang geven en interessanter maken, zonder dat dit oordeel je in de weg staat?

Er is en wordt veel onderzoek gedaan naar het effect van kunsteducatie op de langere termijn. Uit de resultaten van deze onderzoeken komt naar voren dat kunsteducatie bijdraagt aan ons cultureel zelfbewustzijn; het vergroot onze empathische vaardigheden en verhoogt de creativiteit. Maar je spontaan openstellen voor vreemde en onbegrijpelijke dingen is nog steeds niet zo gemakkelijk. Helemaal niet als je in de pubertijd zit en wel wat anders aan je hoofd hebt dan kunst. Hoe zorg je ervoor dat jongeren op zoek willen gaan naar vormen van kunst en cultuur die ze nog niet kennen? Hoe laat je ze langer stilstaan bij wat ze zien? Begin je dicht bij hun belevingswereld, of kan een onderwerp ook

verder van hen afstaan om hun interesse te wekken? En waarom gaat het uiteindelijk toch vaak weer over 'lelijke' en 'mooie' kunst of over de vraag 'wat kunst is'?

Dit boek is er om docenten, ontwikkelaars, kunstenaars en andere geïnteresseerden te informeren over hoe kijken werkt, hoe jongeren kunst ervaren en in welke context je dat kunt plaatsen in relatie tot kunst. We geven een overzicht van de verschillende methoden die ons het meest aanspreken. In dit boek vind je concrete opdrachten, zodat je direct met de methoden aan de slag kunt. We hopen jou te inspireren, ongeacht welk type onderwijs of welke vorm van dagbesteding je ondersteunt. Laat jongeren nadenken aan de hand van kunstwerken. Nodig hen uit om kunst te beleven in plaats van enkel aan te nemen wat er over een kunstwerk of kunstenaar bekend is.

UITWISSELING

Naast dit boek ontwikkelden we de cursus *Anders Kijken Naar Kunst* om theorie en praktijk samen te brengen. In deze cursus kun je kennismaken met de praktijk van de beschreven methoden en leer je ze toe te passen. Want het is niet alleen fijn om de methoden te leren gebruiken, maar ook om ervaringen te kunnen uitwisselen met vakgenoten.

WAAROM LEREN VAN KUNST?

- ▶ Kunst is opzettelijk dubbelzinnig, er is ruimte voor een verscheidenheid aan interpretaties.
- ▶ Kunst nodigt uit tot filosoferen om elkaar en de wereld beter te begrijpen.
- ▶ Kunst vertelt verhalen over het aanpakken van universele onderwerpen.
- ▶ Kunst overstijgt economische en culturele grenzen.
- ▶ Kunst leren begrijpen kan ons helpen om mediabeelden te interpreteren.
- ▶ Kunst bevat gevoelens en informatie die kunnen aanzetten tot expressie.
- ▶ Kunst bevat metaforen, symbolen en lagen van betekenis die aanmoedigen om te reflecteren.

In de toekomst willen wij graag met je in gesprek blijven over hoe jij jongeren voor kunst weet te motiveren en welke gesprekken jij met ze voert. Blijf op de hoogte van de nieuwste ontwikkelingen door ons te blijven volgen. Laat ons ook weten wat je ervaringen zijn en wissel uit met andere collega's. Zo blijven we elkaar inspireren en informeren.

We wensen je heel veel plezier bij het kijken naar kunst!

Jobbe Holtes en Yotka Kroeze

BLIKVERRUIMEND

- Jobbe Holtes (1983) en Yotka Kroeze (1986) zijn OneDayArtist. Samen organiseren ze blikverruimende projecten die jongeren met een nieuwe blik naar hun omgeving laten kijken. Met hun achtergrond als kunstenaar en ervaring in het onderwijs helpen ze jongeren op weg. Ze openen deuren voor anders denken, flexibiliteit en vindingrijkheid.

Kijken is een activiteit

INLEIDING

INLEIDING

De basis van vakken als Kunst Algemeen of andere vormen van kunstbeschouwing bestaat uit het maken van iconografische beschrijvingen. Iedere lesmethode is voor een deel op deze manier van kijken gebaseerd. In de iconografie wordt gezocht en gekeken naar betekenissen, om daarmee meer informatie over het beeld te krijgen. Er kan worden ingegaan op de diepere symboliek van details. De iconografie bestaat uit drie tot vier stappen met ieder een eigen werkwijze, zoals het beschrijven van wat je ziet, interpreteren van wat je ziet, op zoek gaan naar betekenissen en het onderwerp in context plaatsen.

14

VERANDER DE WERKVORM

Een andere benadering van beeldende kunst is de morfologie. *Morfe* is het Griekse woord voor *vorm* en morfologie richt zich dan ook op de uiterlijke verschijningsvorm van een kunstwerk. Daarbij kun je naast de vorm bijvoorbeeld denken aan de compositie, het kleurgebruik, de licht-inval of ruimte van een kunstwerk. Ieder kunstobject is van een specifiek materiaal gemaakt en is bedoeld om met het oog te onderzoeken.

De vorm waarin we kunst in de klas willen beschouwen verandert. Door een

iets andere aanpak kan kunst kijken bijdragen aan de beoogde *21st century skills* en kan beleving een grotere rol spelen in kunstbeschouwing. Feitelijke kennis over een kunstwerk kun je nu gemakkelijk vinden door het gebruik van digitale media. Daarom is het belangrijk dat we proberen jongeren te stimuleren om uit eigen enthousiasme deze kennis op te zoeken. Dat betekent niet dat we geen aandacht meer hoeven te besteden aan het verfgbruik, de mythen die verbeeld zijn of de driehoekscompositie. We kunnen wel de werkvorm veranderen om tot deze kennis te komen.

Ontwikkelaars en kunstvakdocenten

doen hard hun best om lesmateriaal te ontwikkelen dat fris en vernieuwend is. Geen luistercolleges, maar activerende opdrachten die meer op de beleving van de jongere zelf ingaan. Dit kan bijvoorbeeld al door op een andere manier informatie te verstrekken dan we tot nu toe van musea, galeries en kunstinstellingen gewend zijn. Het is nu gebruikelijker om eerst een kunstwerk te bekijken, daarna het bordje ernaast te lezen, waarmee we vervolgens zelf betekenis aan het werk zouden moeten kunnen verbinden. In de praktijk werkt dit niet voor iedereen. Je hebt specifieke kennis nodig om op deze manier verbindingen te kunnen leggen.

EXPERIMENTEREN MET DE VORM VAN AANBOD

Er wordt in musea volop geëxperimenteerd met variaties op deze gangbare volgorde. Bijvoorbeeld door tijdens het museumbezoek de kennis die wordt opgedaan te koppelen aan een app. In de app wordt de bezoeker uitgedaagd om proefondervindelijk dingen te weten te komen over het kunstwerk, het onderwerp of andere dingen, waardoor er verbinding met het kunstwerk ontstaat. Of musea laten informatie juist compleet weg, waardoor de bezoeker de betekenis helemaal uit zichzelf moet halen.

In andere experimenten wordt er eerst informatie verstrekt, voordat de bezoekers kunst gaan bekijken. Op deze manier weten ze al van alles over het museum en de kunst die ze gaan bekijken. Dit concept is geleend uit het onderwijs en staat bekend als *Flipping the Classroom*. Het blijkt dat bezoekers die op deze wijze het museum bezoeken, langer naar kunstwerken kijken. Ook duren gesprekken over een kunstwerk langer en gaan ze meer onderzoekend te werk. Het creëren van persoonlijke betrokkenheid is in alle gevallen het uitgangspunt van deze experimenten. Het stellen van goede vragen kan bijdragen aan nieuw begrip en perspectief.

Niet alleen wordt er geëxperimenteerd met nieuwe vormen in het aanbod van informatie over kunst, maar ook met de vorm van het aanbod. Musea experimenteren met de mogelijkheden van tablets, internet, projecties, games, enzovoorts om de interactie tussen de kunst, het verhaal en het museum zo spannend mogelijk te maken. Ook wordt het met behulp van projecten zoals *Google Arts & Culture* steeds gemakkelijker om een virtueel bezoek te brengen aan verschillende musea in de wereld. Dan bewonder je de kunstwerken uit andere steden gewoon vanuit je huiskamer. Dit soort initiatieven maakt kunst kijken heel toegankelijk.

Leven en werken in de 21e eeuw betekent leven en werken met technologie en 'nieuwe' media.

VERRUIM JE BLIK

Met *Vorbij de kunst* willen we je stimuleren om verder te kijken dan de formatieve aspecten, maar ook verder dan de belevingswereld van jongeren. Leer specifieke vragen te stellen om het kijken onder woorden te brengen. Je sleutelt daarmee procesmatig aan het vocabulaire van jongeren en aan hun begrip, oordeel en verbeeldingsvermogen. Door goed te kijken en te onderzoeken hoe je zelf kijkt, krijg je als individu meer inzicht in jezelf of in specifieke vraagstukken. Door jongeren bewust te maken van hun eigen gedachten en ideeën over een kunstwerk en de omgeving waarin het staat, help je hun eigen cultureel (zelf)bewustzijn te ontwikkelen. Maar dat niet alleen; je helpt ze ook om denkvaardigheden te ontwikkelen. Vaardigheden waarmee je opgedane kennis kunt toepassen.

Naast het geven van inzichten en vaardigheden sporen we je ook aan om niet alleen het kennen en kunnen van jongeren, maar ook dat van jezelf te vergroten door veel te oefenen. Want je kunt pas langer met een groep naar kunst gaan kijken wanneer je je bewust bent van je eigen kijkgedrag. Maak gebruik van de opdrachten, voorbeelden en tips. Denk met de groep mee. Ga gezamenlijk op ontdekking en maak van jongeren echte onderzoekers en actieve kijkers!